

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

ผลการรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาพัฒนาการเชิงปรัชญาศิลปะในงานจิตรกรรมของ ประเทือง เอมเจริญ วิเคราะห์งานจิตรกรรมของประเทือง เอมเจริญ โดยใช้ทฤษฎีและแนวคิดการ สร้างงาน และหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ ในเรื่องความสมดุล จุดเด่น จังหวะ ทิศทาง สัดส่วน ความกลมกลืน ความตัดกัน และความมีเอกภาพ โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 – 2515 จำนวน 15 ตัวอย่าง ช่วงกลางตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 – 2523 จำนวน 40 ตัวอย่าง และช่วงปลายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 – 2533 จำนวน 56 ตัวอย่าง ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะ ทั่วไปในการสร้างสรรค์ผลงาน การจัดองค์ประกอบศิลป์ เนื้อหาด้านศิลปะและพัฒนาการ เชิงปรัชญาศิลปะ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ผลงานจิตรกรรมของประเทือง เอมเจริญ ในช่วงเริ่มต้น (พ.ศ. 2506-2515)

1. ลักษณะทั่วไปและรูปแบบ

ส่วนใหญ่ศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่มีลักษณะเป็นภาพสื่อสิ่งแทน (Representation) แสดงเรื่องราวของชีวิตทั้งของตัวเองและสังคมรอบข้าง เช่น ภาพชีวิต ภาพครอบครัว ภาพส่วนใหญ่ จะมีรูปแบบการแสดงออกในลักษณะกึ่งนามธรรม (Semi Abstract)

รองลงมาจะสร้างสรรค์ผลงานที่มีลักษณะภาพนามธรรมหรือภาพไร้สื่อสิ่งแทน (Non – Representation) หรือนามธรรม (Abstract) เป็นเนื้อหาที่สะท้อนอารมณ์สุนทรีย์ภาพและความรู้สึก ภายในของศิลปิน เช่นภาพร่องรอยแห่งกาลเวลา

2.การจัดองค์ประกอบศิลป์

2.1 ความสมดุล

ภาพทั้งหมดมีลักษณะการจัดสมดุลแบบซ้ายขวาไม่เท่ากัน (Asymmetrical Balance)

2.2 จุดเด่น

ภาพส่วนใหญ่จัดองค์ประกอบที่เป็นจุดเด่นด้วยสี และเส้นสีให้อยู่ในบริเวณกึ่งกลางภาพมีเพียงส่วนน้อยที่จัดให้จุดเด่นอยู่ตรงบริเวณมุมใดมุมหนึ่งของภาพในลักษณะที่เห็นความแตกต่างกับภาพ ส่วนใหญ่อย่างเด่นชัด เช่น ภาพชีวิต (2)

2.3 จังหวะ

ภาพส่วนใหญ่มีจังหวะการจัดวางองค์ประกอบในลักษณะแบบเคลื่อนไหว (Flowing Rhythm) รองลงมาจัดจังหวะการของจัดองค์ประกอบในลักษณะแบบสลับกัน (Alternative Rhythm) และมีเพียงส่วนน้อยที่จังหวะขององค์ประกอบในแบบซ้ำ ๆ กัน (Repetitive Rhythm) เช่น การซ้ำของลักษณะพื้นผิว หรือลักษณะของการพื้นที่โดยแบ่งพื้นที่ให้อยู่ในลักษณะแนวตั้งที่ซ้ำ ๆ กัน หรือใกล้เคียงกัน ดังเช่นภาพ ร่องรอยแห่งกาลเวลา

2.4 สัดส่วน

ภาพทั้งหมดถูกจัดวางองค์ประกอบภายในให้มีสัดส่วนขนาดของรูปร่างและรูปทรงที่สัมพันธ์และประสานกลมกลืนระหว่างระหว่างองค์ประกอบด้วยกัน และมีความประสานกลมกลืนและแสดงความขัดแย้งระหว่างองค์ประกอบของรูปร่าง รูปทรงกับพื้นที่ว่าง

2.5 ทิศทาง

ภาพส่วนใหญ่จัดวางองค์ประกอบที่แสดงทิศทางการเคลื่อนไหวของทัศนธาตุในลักษณะวนรอบศูนย์กลางหรือส่วนที่เป็นจุดเด่นของภาพ รองลงมาจะจัดให้มีทิศทางในลักษณะเป็นรัศมีออกจากศูนย์กลาง ทิศทางแนวทะแยง และทิศทางการเคลื่อนไหวในแนวตั้ง บางภาพจะมีทิศทางที่ผสมผสานในหลาย ๆ ลักษณะ เช่น ภาพบทเพลงแห่งจักรวาล ภาพจิต และภาพธรรม

2.6 ความกลมกลืนและความตัดกัน

ภาพทั้งหมดมีความกลมกลืน อันเกิดจากการประสานสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของทัศนธาตุ เช่น เส้น รูปร่าง รูปทรง พื้นที่ว่าง และสี

2.7 เอกภาพ

ภาพส่วนใหญ่มีเอกภาพอันเกิดจากการประสานทัศนธาตุ เช่น เส้น รูปร่าง รูปทรง พื้นที่ว่าง และสี มีความกลมกลืนและขัดแย้งกันอย่างลงตัว

3. สรุปเชิงปรัชญาศิลปะ

ส่วนใหญ่ศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่สอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีที่ว่า “ศิลปะคือ ความสมปรารถนา (Art as Wish – Fulfilment) โดยแสดงรูปภายในของจิตออกมาในรูปของโลกภายนอก เช่น รูปคน สิ่งของ และเหตุการณ์ โดยปราศจากการควบคุมด้วยเหตุผล คือ แสดงในลักษณะที่ผิดไปจากสภาพความเป็นจริงทั่วไป เช่นเดียวกับภาพในฝันหรือ มีลักษณะกึ่งนามธรรม (Semi Abstract) เช่น ภาพ ชีวิต (1) (2) (3) ภาพครอบครัว ภาพต้นไม้เหล็ก และภาพฝันของเด็กสาว

รองลงมาศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า “ศิลปะคือ รูปทรง” (Art as Form) คือ เน้นความสำคัญกับรูปทรงหรือทัศนธาตุมากกว่าเรื่องราวหรือเนื้อหา ซึ่งเป็นรูปทรงบริสุทธิ์ไม่ต้องอาศัยเรื่องราว โดยแสดงออกซึ่งอารมณ์ ปัญญา ด้วยตัวของรูปทรงเอง เช่น ภาพ ร่องรอยแห่งกาลเวลา

บางภาพศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานบนแนวคิดที่ว่า “ศิลปะไม่ใช้การเลียนแบบ” คือการสื่ออารมณ์ผ่านรูปแบบธรรมชาติ โดยมีความหมายนอกเหนือจากสิ่งที่เห็น เช่น ภาพพระอาทิตย์ดำ ภาพปากน้ำปราณบุรี และภาพรุ่งอรุณ

ผลงานจิตรกรรมของประเทือง เอมเจริญ ในช่วงกลาง (พ.ศ. 2516 – 2523)

1. ลักษณะทั่วไปและรูปแบบ

ส่วนใหญ่ศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่มีลักษณะเป็นภาพสื่อสิ่งแทน (Representation) มีเนื้อหาและเรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และบุคคลอื่นหรือคนในสังคม สะท้อนปัญหาด้านความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม เช่น สังคมชนบท โดยแสดงออกมาเป็นภาพสัญลักษณ์ของสังคมชนบท เช่น ข้าวเปลือก ชาวนา ชาวสวน ล้อเกวียน กระท่อมและมีหลาย ๆ ภาพ มีลักษณะเชิงอุปไมย เปรียบเทียบสะท้อนถึงความผิดพลาดของมนุษย์และเป็นการชี้้นำความถูกต้องให้กับเพื่อนมนุษย์ เช่น ภาพผักบุ้งแดง ปิ่นเน่า ภาพธรรม อธรรม ภาพพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ภาพใบบัว ภาพผู้หญิง ภาพผู้ชาย ผ่านเรื่องราวของธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของสังคมโดยรวม ภาพดังกล่าวข้างต้นมีรูปแบบการแสดงออกในลักษณะกึ่งนามธรรม (Semi Abstract)

รองลงมาศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่มีลักษณะรูปแบบนามธรรม (Abstract) หรือภาพไร้สื่อสิ่งแทน (Non – Representation) ซึ่งเป็นเนื้อหาที่สะท้อนอารมณ์สุนทรีย์ภาพและความรู้สึกภายในของศิลปิน เช่น ภาพลีลาในความว่าง ความเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา (1) (2) ภาพลมหายใจ ภาพพลังชีวิต ภาพแถบแดดสีทอง และภาพพลังจิต

2. การจัดองค์ประกอบศิลป์

2.1 ความสมดุล

ภาพส่วนใหญ่จัดองค์ประกอบให้สมดุลในลักษณะซ้ายขวาไม่เท่ากัน (Asymmetrical Balance) มีเพียงส่วนน้อยที่จัดองค์ประกอบให้สมดุลแบบซ้ายขวาเท่ากัน (Symmetrical Balance) เช่น ภาพความเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา (2) ภาพฟองฟางดำ ภาพดวงจันทร์กับความว่าง ภาพแถบแดดสีทอง และภาพพลังจิต

2.2 จุดเด่น

ภาพส่วนใหญ่จัดองค์ประกอบที่เป็นจุดเด่นให้อยู่ในบริเวณกึ่งกลางภาพ มีเพียงส่วนน้อยที่จัดให้จุดเด่นอยู่ตรงบริเวณมุมใดมุมหนึ่งของภาพในลักษณะที่เห็นความแตกต่างอย่างเด่นชัด เช่น ภาพลีลาในความว่าง ภาพธรรม อธรรม

2.3 จังหวะ

ภาพส่วนใหญ่จัดวางองค์ประกอบในลักษณะแบบเคลื่อนไหว (Flowing Rhythm) รองลงมาจะจัดจังหวะการจัดองค์ประกอบในลักษณะแบบสลับกัน (Alternative Rhythm) และบางภาพจัดจังหวะขององค์ประกอบในแบบผสมผสานระหว่างจังหวะแบบเคลื่อนไหวกับแบบซ้ำกัน เช่น ภาพเมฆกับดวงอาทิตย์ ฟอนฟางดำ บางภาพจัดจังหวะแบบเคลื่อนไหวผสมผสานกับแบบสลับกัน เช่น ภาพพลังชีวิต ภาพพระพุทธรูปเจ้าทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา และมีเพียงภาพเดียวที่จัดจังหวะแบบผสมผสานระหว่างแบบเคลื่อนไหวกับแบบเพิ่มพัฒนา คือภาพข้าว เคียว ก่อนดิน

2.4 สัดส่วน

ภาพส่วนใหญ่จะจัดวางองค์ประกอบภายในให้มีสัดส่วนขนาดของรูปร่างและรูปทรงที่สัมพันธ์และประสานกลมกลืนระหว่างระหว่างองค์ประกอบด้วยกัน และมีความประสานกลมกลืนระหว่างองค์ประกอบของรูปร่าง รูปทรงกับพื้นที่ว่าง มีเพียงภาพกระท่อมชาวนาที่มีสัดส่วนขนาดของรูปทรงกับที่ว่างที่ไม่กลมกลืนกัน

2.5 ทิศทาง

ภาพส่วนใหญ่จัดวางองค์ประกอบที่แสดงทิศทางการเคลื่อนไหวของทัศนธาตุในลักษณะวนรอบศูนย์กลางหรือส่วนที่เป็นจุดเด่นของภาพ รองลงมาจะจัดให้มีทิศทางในลักษณะเป็นรัศมีออกจากศูนย์กลาง เช่น ภาพลีลาในความว่าง เมฆกับดวงอาทิตย์ ภาพพลังชีวิต ภาพใบบัว (1) (2) และภาพสะท้อนชีวิตบนใบบัว

2.6 ความกลมกลืนและความตัดกัน

ภาพส่วนใหญ่มีความกลมกลืน อันเกิดจากการประสานสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของทัศนธาตุ เช่น เส้น รูปร่าง รูปทรง พื้นที่ว่าง รวมทั้งการให้สีที่กลมกลืนและเหมาะสม

2.7 เอกภาพ

ภาพส่วนใหญ่มีเอกภาพอันเกิดจากการประสานทัศนธาตุ เช่น รูปร่าง รูปทรง ที่ว่าง และสี อย่างกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างลงตัว ส่วนน้อยที่เกิดเอกภาพอันเนื่องมาจากความกลมกลืนของสี

3. สรุปเชิงปรัชญาศิลปะ

ส่วนใหญ่ศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่สอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีที่ว่า “ศิลปะคือการแสดงออก (Art as Expression) คือแสดงออกซึ่งอารมณ์และความรู้สึกภายในของศิลปินที่มีต่อตัวเอง สังคม ในด้านความรู้สึกทางเชื้อชาติ ชาติ หรือมนุษยชาติโดยรวม แสดงออกมโนคติ (Idea) และความคิด (Thought) ของศิลปิน กล่าวโดยรวมคือ แสดงความคิดประสบการณ์และเหตุการณ์

ในขณะที่เดียวกันศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่สอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีที่ว่า “ศิลปะคือการเป็นตัวแทนของชีวิต” (Art as Imitation) คือการใช้รูปแบบธรรมชาติเป็นตัวแทนหรือการแสดงออกซึ่งความจริงในธรรมชาติ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วศิลปินจะแสดงออกถึงความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติ และสะท้อนชีวิตสังคมชนบท เช่น ชาวนา อาหาร (ข้าว) เช่น ภาพ ฟอนฟางดำ และภาพ ฟอนข้าวสีทอง ภาพกระท่อม ภาพพลังการผลิต ฯลฯ บางภาพสะท้อนสัจธรรมของความเป็นตัวตนของมนุษย์โดยใช้รูปทรงแทนสัญลักษณ์ของเพศ เช่น ภาพผู้หญิง และภาพผู้ชาย

รองลงมาศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่สอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีที่ว่า “ศิลปะคือรูปทรง” (Art as Form) คือสร้างสรรค์ผลงาน โดยเน้นให้ความสำคัญกับรูปทรงหรือทัศนธาตุมากกว่าเรื่องราวหรือเนื้อหา หรือเรียกว่าแนวคิดรูปทรงบริสุทธิ์ (Pure Form) คือรูปทรงที่ไม่ต้องอาศัยเรื่องราวภายนอกและรูปทรงจะเป็นตัวแสดงออกซึ่งอารมณ์ ปัญญา และความงามด้วยตัวเอง ซึ่งจะสะท้อนออกมาในรูปแบบศิลปะนามธรรมหรือศิลปะแบบนอนออบเจกทีฟ (Non – Objective) ซึ่งมีทั้งหมดเจ็ดภาพ คือ ภาพสีลาในความว่าง ภาพความเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา (1) (2) ภาพลมหายใจ ภาพพลังชีวิต ภาพแถบแดดสีทอง และภาพพลังจิต

สำหรับภาพดวงจันทร์กับความว่างเป็นการผสมผสานระหว่างความเป็นนามธรรมกับรูปทรงธรรมชาติ ถือว่าเป็นรูปแบบกึ่งนามธรรม (Semi Abstract) แต่มีความโน้มเอียงสู่ความเป็นนามธรรมมากกว่า มีเพียงหกภาพที่ศิลปินสื่ออารมณ์และความรู้สึกที่ได้จากธรรมชาติโดยตรง แต่ไม่ได้สื่ออย่างตรงไปตรงมาในลักษณะเหมือนจริงตามธรรมชาติ คือ ภาพเมฆกับดวงอาทิตย์ และภาพปะการังมรกต ภาพทุ่งข้าวสีทอง ภาพแร่ธาตุในแผ่นดิน ภาพหลังคา และภาพอิฐอุยูยา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า “ศิลปะไม่ใช่การเลียนแบบธรรมชาติ” (Art's not Imitation of Nature) หมายถึง การสื่ออารมณ์ผ่านรูปแบบธรรมชาติ

บางภาพศิลปินสะท้อนเหตุการณ์ในลักษณะที่ผิดไปจากสภาพความเป็นจริงทั่ว ๆ ไป คือ การแสดงรูปร่างในของจิตออกมาในรูปของดลกภายนอก โดยปราศจากการควบคุมด้วยเหตุผล ซึ่งเป็นแนวทฤษฎี “ศิลปะคือ ความสมปรารถนา” (Art as Wish – Fulfilment) เช่นภาพผักบุ้งแดง ปีนน้ำ เป็นภาพที่แสดงบรรยากาศและรูปทรงเหมือนเป็นภาพในลักษณะกึ่งจริงกึ่งฝัน

บางภาพศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานในลักษณะสื่อประสบการณ์ที่ศิลปินได้พบเห็น (Art as Expression) แล้วนำมาถ่ายทอดประสบการณ์ทางสุนทรียภาพให้แก่ผู้ดู เช่นภาพ อ่าวคันกะได

ผลงานจิตรกรรมของประเทือง เอมเจริญ ในช่วงปลาย (พ.ศ 2524 – 2533)

1. ลักษณะทั่วไปและรูปแบบ

ส่วนใหญ่ศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่มีลักษณะเป็นภาพสื่อสิ่งแทน (Representation) มีเนื้อหาภายนอกโดยแสดงเรื่องราวที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างและไม่ได้สร้าง เช่น เรื่องราวของธรรมชาติ สภาพแวดล้อม เมือง นคร และความหนาแน่นของป่าคอนกรีต ส่วนใหญ่จะเป็นภาพที่แสดงให้เห็นบรรยากาศและทิวทัศน์ของธรรมชาติ ในลักษณะที่ไม่เหมือนจริง คือ มีรูปแบบในลักษณะกึ่งนามธรรม บางภาพสื่อในเชิงอุปไมย ซึ่งเปรียบเทียบระหว่างธรรมชาติกับชีวิต

ส่วนน้อยศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่มีลักษณะเป็นภาพไร้สื่อสิ่งแทน (Non - Representation) หรือรูปแบบนามธรรม (abstract) จะสะท้อนอารมณ์สุนทรียภาพด้านความงามและความกลมกลืน ซึ่งเป็นสุนทรียภาพภายในของศิลปิน เช่น ภาพพลังจิต

2. การจัดองค์ประกอบศิลป์

2.1 ความสมดุล

ภาพส่วนใหญ่จัดองค์ประกอบให้สมดุลในลักษณะซ้ายขวาไม่เท่ากัน (Asymmetrical Balance) มีเพียงส่วนน้อยที่จัดองค์ประกอบให้สมดุลแบบซ้ายขวาเท่ากัน (Symmetrical Balance) เช่น ภาพดวงตาฟ้า (2) ภาพสมาธิ

2.2 จุดเด่น

ภาพส่วนใหญ่จัดองค์ประกอบที่เป็นจุดเด่นให้อยู่ในบริเวณกึ่งกลางภาพ มีเพียงส่วนน้อยที่จัดให้จุดเด่นอยู่ตรงบริเวณมุมใดมุมหนึ่งของภาพในลักษณะที่เห็นความแตกต่างอย่างเด่นชัด เช่น ภาพต้นไม้ ดวงดาว ภาพทะเลลึก (3) ภาพความเย็นสีฟ้า ภาพสีในธรรมชาติ (3) ฯลฯ

2.3 จังหวะ

ภาพส่วนใหญ่จัดวางองค์ประกอบในลักษณะแบบเคลื่อนไหว (Flowing Rhythm) รองลงมาจะจัดจังหวะการจับองค์ประกอบในลักษณะแบบผสมผสานระหว่างจังหวะแบบเคลื่อนไหวกับแบบซ้ำกัน และแบบเพิ่มพัฒนา

2.4 สัดส่วน

ภาพทั้งหมดจะจัดวางองค์ประกอบภายในให้มีสัดส่วนขนาดของรูปร่างและรูปทรงที่สัมพันธ์และประสานกลมกลืนระหว่างระหว่างองค์ประกอบด้วยกัน และมีความประสานกลมกลืนระหว่างองค์ประกอบของรูปร่าง รูปทรงกับพื้นที่

2.5 ทิศทาง

ภาพส่วนใหญ่จัดวางองค์ประกอบที่แสดงทิศทางการเคลื่อนไหวของทัศนธาตุในลักษณะผสมผสานระหว่าง การเคลื่อนไหววนรอบศูนย์กลางหรือส่วนที่เป็นจุดเด่นของภาพกับการเคลื่อนไหวที่มีทิศทางในลักษณะเป็นรัศมีออกจากศูนย์กลาง มีเพียงส่วนน้อยที่จัดให้มีการเคลื่อนไหวในลักษณะทะแยง แนวตั้ง และลักษณะสลับไปมา

2.6 ความกลมกลืนและความตัดกัน

ภาพส่วนใหญ่มีความกลมกลืน อันเกิดจากการประสานสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของทัศนธาตุ เช่น เส้น รูปร่าง รูปทรง พื้นที่ว่าง รวมทั้งการให้สีที่กลมกลืนและเหมาะสม

2.7 เอกภาพ

ภาพส่วนใหญ่มีเอกภาพอันเกิดจากการประสานทัศนธาตุ เช่น รูปว่าง รูปทรง ที่ว่าง และสีอย่างกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างลงตัว ส่วนน้อยที่เกิดเอกภาพอันเนื่องมาจากความกลมกลืนของสี

3. สรุปเชิงปรัชญาศิลปะ

ส่วนใหญ่ศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่สอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีที่ว่า “ศิลปะไม่ใช่การเลียนแบบ” (Art’s not Imitation of Nature) หมายถึงศิลปินสร้างสรรค์ผลงานโดยใช้รูปแบบธรรมชาติเป็นตัวแทนหรือการแสดงออกความจริงในธรรมชาติ เช่นภาพน้ำค้างบนใบบัว ภาพใบบัว

รองลงมาศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่สอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีที่ว่า “ศิลปะคือการแสดงออก” (Art as Expression) ซึ่งเป็นศิลปะในลักษณะรูปแบบกึ่งนามธรรม และแนวคิดที่ว่า “ศิลปะคือรูปทรง” (Art as Form) คือสร้างสรรค์ผลงาน โดยเน้นให้ความสำคัญกับรูปทรงหรือทัศนธาตุมากกว่าเรื่องราวหรือเนื้อหา มีรูปแบบลักษณะนามธรรม (Abstract) หรือศิลปะไร้สิ่งสิ่งแทน (Non – Representation) ซึ่งจะแสดงอารมณ์ ปัญญา และความงามด้วยองค์ประกอบของทัศนธาตุที่มีการประสานสัมพันธ์อย่างกลมกลืนกัน

มีเพียงส่วนน้อยที่ศิลปินแสดงภาพด้วยวิธีการเลียนแบบธรรมชาติในลักษณะเหมือนจริงที่สอดคล้องกับทฤษฎี “ศิลปะคือการเลียนแบบ” (Art as Imitation) เช่นภาพเรือรบ

สรุปผลงานทั้งสามช่วง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 - 2533

1. ลักษณะทั่วไปและรูปแบบ

ส่วนใหญ่ศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่มีลักษณะเป็นภาพสิ่งสิ่งแทน (Representation) มีเนื้อหาภายนอกโดยแสดงเรื่องราวที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างและไม่ได้สร้าง เช่น เรื่องราวของธรรมชาติ สภาพแวดล้อม เมือง นคร และความหนาแน่นของป่าคอนกรีต ส่วนใหญ่จะเป็นภาพที่แสดงให้เห็นบรรยากาศและทิวทัศน์ของธรรมชาติ ในลักษณะที่ไม่เหมือนจริงคือ มีรูปแบบในลักษณะกึ่งนามธรรม (Semi Abstract) รองลงมาเป็นภาพที่สื่อในลักษณะสัญลักษณ์แทนสภาพ

ความเป็นชนบท เช่น สัญลักษณ์แทนชาวนาและชาวสวน หลากๆภาพสื่อในเชิงอุปไมยเปรียบเทียบระหว่างธรรมชาติกับชีวิต ส่วนใหญ่ผลงานจะอยู่ในช่วงที่ 3 รองลงมาผลงานจะอยู่ในช่วงที่ 2 และ 1 ตามลำดับ

รองลงมาศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่มีลักษณะเป็นภาพไร้สื่อสิ่งแทน (Non - Representation) หรือรูปแบบนามธรรม (Abstract) สะท้อนอารมณ์สุนทรีย์ภาพด้านความงามและความกลมกลืน ซึ่งเป็นสุนทรีย์ภาพภายในของศิลปิน ส่วนใหญ่ผลงานจะอยู่ในช่วงที่ 2

2.การจัดองค์ประกอบศิลป์

2.1 ความสมดุล

ส่วนใหญ่จัดองค์ประกอบให้สมดุลในลักษณะซ้ายขวาไม่เท่ากัน (Asymmetrical Balance) มีเพียงส่วนน้อยที่จัดองค์ประกอบให้สมดุลแบบซ้ายขวาเท่ากัน (Symmetrical Balance)

2.2 จุดเด่น

ส่วนใหญ่จัดองค์ประกอบที่เป็นจุดเด่นให้อยู่ในบริเวณกึ่งกลางภาพ รองลงมาจัดให้จุดเด่นอยู่ตรงบริเวณมุมใดมุมหนึ่งของภาพในลักษณะที่เห็นความแตกต่างอย่างเด่นชัด

2.3 จังหวะ

ส่วนใหญ่จัดวางองค์ประกอบในลักษณะแบบเคลื่อนไหว (Flowing Rhythm) รองลงมาจะจัดจังหวะการจัดองค์ประกอบในลักษณะแบบผสมผสานระหว่างจังหวะแบบเคลื่อนไหวกับแบบซ้ำกัน และแบบเพิ่มพัฒนา มีเพียงส่วนน้อยที่มีการจัดวางในลักษณะเฉพาะแบบใดแบบหนึ่ง

2.4 สัดส่วน

ส่วนใหญ่จะจัดวางองค์ประกอบภายในให้มีสัดส่วนขนาดของรูปร่างและรูปทรงที่สัมพันธ์และประสานกลมกลืนระหว่างระหว่างองค์ประกอบด้วยกัน และมีความประสานกลมกลืนระหว่างองค์ประกอบของรูปร่าง รูปทรงกับพื้นที่ว่าง

2.5 ทิศทาง

ภาพส่วนใหญ่จัดวางองค์ประกอบที่แสดงทิศทาง การเคลื่อนไหวของทัศนธาตุในลักษณะผสมผสานระหว่าง การเคลื่อนไหววนรอบศูนย์กลางหรือส่วนที่เป็นจุดเด่นของภาพกับการเคลื่อนไหวที่มีทิศทางในลักษณะเป็นรัศมีออกจากศูนย์กลาง มีเพียงส่วนน้อยที่จัดให้มีการเคลื่อนไหวในลักษณะทะแยง แนวตั้ง และลักษณะสลับไปมา

2.6 ความกลมกลืนและความตัดกัน

ภาพส่วนใหญ่มีความกลมกลืน อันเกิดจากการประสานสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของทัศนธาตุ เช่น เส้น รูปร่าง รูปทรง พื้นที่ว่าง รวมทั้งการให้สีที่กลมกลืนและเหมาะสม

2.7 เอกภาพ

ภาพส่วนใหญ่มีเอกภาพอันเกิดจากการประสานทัศนธาตุ เช่น รูปร่าง รูปทรง ที่ว่าง และสี อย่างกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างลงตัว ส่วนน้อยที่เกิดเอกภาพอันเนื่องจากความกลมกลืนของสี

3. สรุปเชิงปรัชญาศิลปะ

ส่วนใหญ่ศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่สอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีที่ว่า “ศิลปะไม่ใช่การเลียนแบบ” (Art's not Imitation of Nature) หมายถึง ศิลปินสร้างสรรค์ผลงานโดยใช้รูปแบบธรรมชาติ เป็นตัวแทนหรือการแสดงออกความจริงในธรรมชาติ ส่วนใหญ่ผลงานจะอยู่ในช่วงที่ 3 รองลงมาผลงานจะอยู่ในช่วงที่ 2 และ 3 ตามลำดับ

รองลงมาศิลปินจะสร้างสรรค์ผลงานที่สอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีที่ว่า “ศิลปะคือการแสดงออก” (Art as Expression) ซึ่งเป็นศิลปะในลักษณะรูปแบบกึ่งนามธรรม ส่วนใหญ่ผลงานจะอยู่ในช่วงที่ 2 รองลงมาผลงานจะอยู่ในช่วงที่ 3 และ 1 ตามลำดับ และแนวคิดที่ว่า “ศิลปะคือรูปทรง” (Art as Form) คือสร้างสรรค์ผลงาน โดยเน้นให้ความสำคัญกับรูปทรงหรือทัศนธาตุมากกว่าเรื่องราวหรือเนื้อหา มีรูปแบบลักษณะนามธรรม (abstract) หรือศิลปะไร้สื่อสิ่งแทน (Non – Representation) มีเนื้อหาภายใน ซึ่งจะแสดงอารมณ์ ปัญญา และความงามด้วยองค์ประกอบของทัศนธาตุที่มีการประสานสัมพันธ์อย่างกลมกลืน ส่วนใหญ่ผลงานจะอยู่ในช่วงที่ 2 รองลงมาผลงาน

จะอยู่ในช่วงที่ 1 และ 3 ตามลำดับ และมีเพียงส่วนน้อยที่ศิลปินแสดงภาพด้วยวิธีการเลียนแบบธรรมชาติในลักษณะเหมือนจริงที่สอดคล้องกับทฤษฎี “ศิลปะคือการเลียนแบบ” ผลงานจะอยู่ในช่วงที่ 2 คือภาพเรื่อนแพ

แนวทางสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมของศิลปินประเทือง เอมเจริญ ผลงานส่วนใหญ่ในช่วงเริ่มต้นจะแสดงเรื่องราวรอบตัว และเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับชีวิตของตนเอง เรื่องราวของสังคมที่แวดล้อมเขาอยู่ เรื่องราวเหตุการณ์รุนแรงของโลก และเรื่องราวความทุกข์ยากของชีวิต และเมื่อเริ่มช่วงที่สองผลงานจะเป็นแนวทางสัญลักษณ์นิยม คือสร้างผลงานที่ในลักษณะที่ย่อยประสภารณ์ออกมาเป็นสัญลักษณ์พร้อมๆ กับสร้างผลงานแนวสะท้อนสังคมหรือ “ศิลปะเพื่อชีวิต” ซึ่งจะอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2516 – 2519 เป็นช่วงเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญของไทย ซึ่งมีข้อสังเกตคือผลงานในช่วงเวลาดังกล่าว ประเทือง เอมเจริญ จะแสดงสัญลักษณ์ของวงกลมสีดำแทรกในภาพสื่อถึงความรุนแรงซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการทำลายล้างหรือสงคราม ซึ่งจะสะท้อนถึงความผิดพลาดของมนุษย์และชี้้นำความถูกต้องให้กับเพื่อนมนุษย์ ประกอบด้วยภาพ ดังนี้ คือภาพธรรม อธรรม (2516) ภาพความทรงจำ (2517) ภาพข้าว เคียว ก้อนดิน (2519) ภาพยิ้มชาวสวน (2519) ภาพจันทร์เจ้าขอข้าวขอแกง (2519) ภาพผักบุ้งแดง ปิ่นเน่า (2519) ภาพพระพุทธเจ้าฯ (2519) ภาพก้อนหินเสนีย์ (2519) ภาพรถขยะ (2519) และภาพกระท่อปลี (2519)

หลังปี พ.ศ. 2519 ผลงานส่วนใหญ่ของประเทือง เอมเจริญ ให้ความสำคัญกับการสะท้อนสาระในชีวิตของคนสามัญในชนบท ทั้งชาวนาและชาวสวน ด้วยภาพกระท่อม ภาพคันไถ ภาพทุ่งข้าวฯลฯ

ปลายช่วงที่สองถึงช่วงที่สาม ผลงานส่วนใหญ่ของประเทือง เอมเจริญ ให้ความสำคัญกับธรรมชาติ เรื่องราวของ ป่าเขา ไร่นา ทะเล สายน้ำ พืชพันธุ์ แสงสว่าง กระแสลม และที่ว่างในอากาศ โดยการเข้าสัมผัสธรรมชาติโดยตรง

อภิปรายผล

ประเทือง เอมเจริญ เป็นศิลปินที่มีพื้นฐานของชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติและชีวิต ซึ่งมีอิทธิพล ต่อความนึกคิดในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ผลงานจึงมีเนื้อหาและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ แสดงออกในลักษณะที่นามธรรมเป็นส่วนใหญ่ ช่วงเริ่มต้นอาชีพศิลปินอิสระผลงานยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมเท่าที่ควร เกิดความยากลำบากต่อชีวิตของตนเองและครอบครัว ทำให้

ประเทือง เอมเจริญ รู้ซึ่งถึงความทุกข์ยากของคำว่า “ชีวิต” ช่วงเริ่มต้นของผลงานจึงมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้อกับเรื่องราวของชีวิตทั้งของตนเองและสังคมรอบข้าง และได้คลี่คลายลงเมื่อสังคมได้ให้การยอมรับประเทือง เอมเจริญในฐานะศิลปินอิสระ และช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2516 – 2519 การเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองทำให้ประเทือง เอมเจริญ มองเห็นถึงความทุกข์ยากของสังคมรอบข้างมากขึ้น จึงมีแนวทางการสร้างสรรค์ ศิลปะในแนวสังคมนิยม สะท้อนถึงความเลวร้ายของสังคมอันเกิดจากภัยของสงคราม หลังปี พ.ศ.2519 เมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองสงบลง ประเทือง เอมเจริญ จึงหวนกลับสร้างสรรค์ผลงานในแนวธรรมชาตินิยมอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งสะท้อนเนื้อหาสาระในชีวิตของคนสามัญ เช่น ชาวนาและชาวสวน เป็นแนวทางที่ประเทือง เอมเจริญ ปรารถนาและมีความสุขกับชีวิตแบบเรียบง่ายซึ่งเป็นอิทธิพลของความผูกพันที่เกิดขึ้นในวัยเด็ก ผลงานจึงสะท้อนเรื่องราวถึงแก่นของชีวิต ประสบการณ์การทำงานที่ยาวนานและต่อเนื่องทำให้ประเทือง เอมเจริญ เริ่มสร้างผลงานในแนวที่ตนเองถนัด คือผลงานที่ต้องผูกพันอยู่กับเงื่อนไขของธรรมชาติ แต่สร้างสรรค์ในลักษณะที่มีความเป็นนามธรรมมากขึ้น เน้นการแสดงออกของอารมณ์สุนทรีย์ภาพและความรู้สึกของตนเองที่มีต่อธรรมชาติ ผลงานส่วนใหญ่ในช่วงที่กลางและช่วงปลาย จึงเน้นด้านการแสดงออกด้วยสีสรรค์ที่มีความสดใสและมีเทคนิคเฉพาะตัว มีความหลากหลายรูปแบบในการแสดงออกซึ่งอารมณ์และความรู้สึกตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตและทฤษฎีการวิจัย ไม่ว่าจะสอดคล้องกับทฤษฎีใดที่ผู้วิจัยได้เทียบเคียงแนวทางการทำงานและมโนทัศน์ของประเทือง เอมเจริญ ผลงานล้วนแต่เน้นถึงการแสดงออกซึ่งปัญญา ความคิด อารมณ์และประสบการณ์ ของศิลปินที่มีต่อธรรมชาติและสังคมทั้งสิ้น สอดคล้องกับคำกล่าวที่ “ศิลปะคือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึก ปัญญา ความคิด และความงาม”(ชะลูด นิยมเสมอ, 2531 :15)

ผลการวิจัยฉบับนี้มีความสอดคล้องกับคำกล่าวของทศนีย์ สิ้นสกุล ที่ได้เขียนบรรยายถึงแนวทางการทำงานและวิถีชีวิตของประเทือง เอมเจริญ ในเอกสารงานวิจัยที่ผู้วิจัยอ้างอิงและผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

ประการแรก ประเทือง เอมเจริญ สร้างสรรค์ผลงานที่มีลักษณะเป็นภาพสื่อสิ่งแทน (Representation) แสดงเรื่องราวของสภาพแวดล้อมของมนุษย์ทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น สื่อเรื่องบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม เมือง และความหนาแน่นของป่าคอนกรีต ในลักษณะรูปแบบกึ่งนามธรรม (Semi Abstract)

ประการที่สอง ประเทือง เอมเจริญ สร้างผลงานที่เป็นสัญลักษณ์แทนสภาพชนบท เช่น สัญลักษณ์แทนชาวนา ชาวสวน สื่อความหมายในเชิง เปรียบเทียบระหว่างธรรมชาติกับชีวิต

ประการที่สาม ประเทือง เอมเจริญ สร้างผลงานที่มีลักษณะเป็นภาพไร้สิ่งแทน (Non-Representation) หรือรูปแบบนามธรรมที่สะท้อนอารมณ์สุนทรีย์ภาพภายในของศิลปิน

การจัดองค์ประกอบศิลป์ ส่วนใหญ่จัดสมดุลในลักษณะซ้ายขวาไม่เท่ากัน (Asymmetrical Balance) มีจุดเด่นอยู่บริเวณกึ่งกลางภาพ มีจังหวะแบบเคลื่อนไหว (Flowing Rhythm) ในทิศทางวนรอบจุดเด่นและทิศทางเป็นรัศมีรอบๆ จุดเด่น โดยมีการผสมความกลมกลืนระหว่างรูปร่าง รูปทรง และพื้นที่ว่างอย่างมีเอกภาพ

สรุปเนื้อหาเชิงปรัชญาศิลปะ ผลงานส่วนใหญ่ศิลปินสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในลักษณะของแนวคิดที่ว่า ศิลปะไม่ใช่การเลียนแบบธรรมชาติ (Art's not Imitation of Nature) โดยใช้รูปแบบของธรรมชาติเป็นตัวแทนหรือการแสดงออกความจริงในธรรมชาติ รองลงมาเป็นการสร้างสรรค์ผลงานตามแนวคิดที่ว่า “ศิลปะคือ การแสดงออก” (Art as Expression) คือแสดงอารมณ์และความรู้สึกภายในของศิลปินโดยได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ ในลักษณะรูปแบบกึ่งนามธรรม (Semi Abstract) และเป็นการสร้างสรรค์ผลงานตามแนวคิดที่ว่า “ศิลปะคือรูปทรง” (Art as Form) เน้นให้ความสำคัญกับรูปทรงหรือทัศนธาตุมากกว่าเรื่องราวเนื้อหา มีรูปแบบลักษณะนามธรรมหรือศิลปะไร้สิ่งแทน (Non-Representation) แสดงถึงอารมณ์ ปัญญาและความงาม ซึ่งเกิดขึ้นจากการประสานสัมพันธ์อย่างกลมกลืนระหว่างองค์ประกอบของทัศนธาตุ ผลงานของประเทือง เอมเจริญ มีน้อยมากที่เป็นวิธีการเลียนแบบธรรมชาติในลักษณะเหมือนจริงตามแนวคิดที่ว่า ศิลปะคือการเลียนแบบ (Art as Imitation)

ข้อเสนอแนะ

1. ผลการวิจัยทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าแนวการดำเนินการวิจัยเหมาะที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์และวิจารณ์ผลงานด้านศิลปะโดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นการวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นที่ตั้งบนฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อยกระดับมาตรฐานการศึกษาด้านศิลปะและปรัชญาสุนทรีย์ศาสตร์ให้มีแนวทางที่ชัดเจนและได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น

2. ในเมืองไทยยังมีศิลปินอีกหลายท่าน ที่มีแนวคิดในการสร้างผลงานศิลปะที่น่าสนใจ สมควรส่งเสริมให้เกิดงานวิจัยให้มากขึ้น ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ และเห็นความคิดของศิลปินที่สะท้อนในงานศิลปะ อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม